

Izhaja vsak
mesec na
2 polah in
velja za celo
leto 4 gl.

SLOVENSKI PRAVNIK.

Uredništvo
in opravištvo
nahajata se v
frančiskan-
skih ulicah,
št. 16.

Viktorín Kornelij ze Všeherd.

Zasluge v pravu češkem, katere si je pridobil Viktorín Kornelij ze Všeherd, so tako velike, da ne storimo nič nego svojo dolžnost, če izpregovorimo nekoliko besed o življenji in delovanji njegovem; temveč, ker smo prepričani, da nad polovico pravniško izobraženih Slovenov, ki so se svoje dni učili na pamet Sachsenpiegel in Schwabenspiegel, niso imeli prilike slišati o Všeherdu nič ali vsaj prav malo. Da pa so spisi Všeherdovi veliko več vrednosti ne samo Čehom, temveč tudi nam, o tem ni dvomiti.

V letih 1450—1460, kdaj se ne vé natanjko, narodil se je Všeherd v kraljevem mestu Chrudimu premožnemu meščanu Janošku. Ko je tu proučil niže šole, ni se podal po takratnej šegi na tuje, navadno v Italijo, da-si je imel premoženja obilo, raje se je odpravil na visoke šole v Prago. 1479. leta postane bacalaureus, 1481. leta prebije zadnjo skušinjjo, doseže licentiat, t. j. dovoljenje, da sme od sedaj sam prednašati in izpraševati. V 1484. letu bil je že dekan: v arhivu je namreč zapisano: Mr. Victorinus Cornelius Chrudimensis, decanus facultatis artium. Živel je na glasu mej učenjaki kot izvrsten govornik ali bolje disputator. Klasiki grški in latinski in apologeti bili so mu znani do pičice in v pesništvu prekosil ga je le neki Bohuslav z Lobkovic, o katerem nam bode še govoriti. Ohranil se je distihon, ki slóve:

Prima Bohuslaus, Cornelius altera lux est,
Sidera nos alii, sed sine luce sumus.

Od kod priimek „ze Všeherd“ latinski „Vssehrdius“ tudi „Vssehrdensis“, ni znano. Prvi podpis njegov „ze Všeherd“ datiran je iz leta 1493. Prav takrat je popustil disputacije in prevzel zelo imenitno službo mestnega pisarja. Tu je ostal pet let (do 1497), bavil se vedno z zakoni in postavami, prebiral pridno pravo rimsko, največ pa se pečal sè sestavljanjem in urejevanjem „deželnih desk“ (tabula terrae). Kmalu je zaslul kot izveden pravnik in

razna mesta češka obračala so se k njemu, klicaje ga v pomoč, kadar jim je ta ali oni plemenitaš hotel vzeti kako pravo ali kak privilegij. Pa to mu je nakopalo mnogo sovražnikov na glavo. Višji uradniki in plemenitaši so bili v strahu, da Všeherd pretrga zagrinjalo in pokaže, kaj dela plemstvo z narodovimi pravicami. In nič bi so ne bilo zgodilo laže kot to. Všeherd je bil v pravu doma in imel v svojem uradu mnogo veljave in upliva. Iznebiti se ga je bilo treba, čim preje tem bolje. Zatožijo ga, da popravlja in pači deželne deske in 13. marcija 1497. leta prišel je ob službo. Blazega moža je ta nehvaležnost zelo žalila. Večkrat toži v svojih spisih in listih, da je najbolje, če človek nič ne zna: vsaj nasprotnikov nima. Pa kmalu se utolaži. Kupi si hišo v novem mestu in tu pridno ureja, sestavlja in popravlja svoje najznamenitejše delo: *O práviech země české knihy devatery*. (Devet knjig o pravih zemlje češke.) Leta 1499 je bilo končano, a Všeherd se je držal Horatijevega: „nonum prematur in annum“, ter po resnici popravljal in pilil devet let, namreč do 1508. leta. Posvetil je teh devet knjig kralju Vladislavu II. in mu posebno deveto knjigo o „zmatcích“ položil na srce.

Zadnja leta se je pečal s kupčijo, dokler ga ni pobrala kuga, ki je leta 1520. razsajala po Pragi. Kronist nam o tem prav lapidarno poroča: Po Velice noci počal se moř v Praze; i umřel mister Viktorin na malé straně v hutí.

Toliko o življenji. Oglejmo si sedaj njegovo delovanje. Le mimogredé omenimo, da imamo mnogo manjših spisov, tičočih se univerze, se ve da latinskih. Važnejše nam je že, kar je preložil iz latinskega na češčino. Prevodi sami na sebi so velike vrednosti, še veče pa blagi njegov namen, ki ga je navdajal pri tem delu. Kakor v predgovoru k prevodu Janeza Zlatousta „o poboljšANJI grešnika“ sam piše, želel je pokazati, da se dá vse, karkoli je pisano grški ali latinski (da o nemščini ne govorim) prav dobro tudi češki povedati. In to je tudi po resnici dokazal. Prevodi so izvrstni, posebno Cyprijanov list Donatu, razlaganje molitve gospodove in o potopu sveta.

Prvo delo njegovo pa je onih devet knjig o pravih zemlje češke. Nameraval jih je napisati le osem, deveta mu je pri delu samem prirastla. K njim pride še predgovor in konec. Balbin v svojej knjigi „Bohemia docta“, govoreč o tem predgovoru piše:

„Proënum hujus commentarii dignissimum est, quod ab omnibus patriae suae amantibus diligentissime neque semel, sed iterato decies deciesque legatur.“ In gotovo so se te knjige pridno prebirale: ohranilo se je 23 rokopisov. V tem predgovoru piše mej drugim: Kronike pisati in raznašati slavo čeških junakov, je lahko in hvaležno delo. Tudi on, pravi, bi lahko pisal o ljutih bojih, vendar potrebnejše se mu zdi pisati o pravu, katero velja v zemljah českih od starodavnega časa, kajti bolje je tri leta se pravdati nego bojevati se le jedno leto. O sodiščih piše: Pri nas se ne sodi skrivaje pri zaprtih dverih, temveč javno in vsakdo sme priti poslušat. Jezik pri vseh naših sodiščih je češki, v njem so pisane deželne deske, kajti to terja pravo naše dežele. To pravo ni imelo nikdar bolj gorečega in bolj zgovornega častilca od vrlega Všeherda. Kdo ne bi bil ponosen nanj, ko govori: Ko bi imel sto jezikov in toliko ust, železen glas in međena peresa, ne mogel bi povedati, kake hvale so vredni stari Čehi, ki so zemljo česko tako lepo uredili ter sebi in svojim dedičem tako pravična, tako natanjčna, tako potrebna prava poskrbeli. H koncu pravi, da za svoj trud ne zahteva plačila, tudi slave ne, le hvaležnosti si želi od onih, katerim bodo knjige njegove koristile. — „Vsacega pa prosim, naj ne sodi o mojih knjigah preje, dokler ni prečital vseh do konca,“ — tako konča svoj predgovor.

V prvej knjigi našteva različna sodišča in govori o vsakem posebé, tudi še v drugej in tretjej. O deželnih deskah prične pisati v četrtej. Na to pridejo na vrsto tožbe, razne pogodbe, poslednja sporočila itd. Posebno zanimiva je deveta knjiga „o zmatcích“ t. j. o pomotah, nepostavnostih in krivicah sploh. Tu toži nad nevednostjo, lakomnostjo in podkupljivostjo sodnikov. Kjer le more, navede citat iz kake stare knjige češke. Večkrat pride na stare navade in pravi, da je to že tako bilo od starodavnega časa. Tudi na prirojeno ali naravno pravo se rad sklicuje in mnogokrat pristavi: „To še celo pri Turcih velja!“ Rimsko pravo seveda jemlje tudi v misel, vendar nikdar ga ne navaja kot vir ali podlago češkemu, nego le kot vzgled, da je to in to tudi pri Rimcih tako bilo. To je važno in nam je porok, da pravo v knjigah Všeherdovih ni kak ekscerpt po pravnikih rimskih prirejen češkej deželi. Glavni vir so mu bile deželne deske, knjiga Rožemberska, práva pisařská (ordo taxarum) in „nova rada“ Smila z Flašky.

To je bilo sè stališča pravniškega. V obče se da omeniti, da nam iz celega spisa veje nek blag duh. Tu ni onih železnih pravil, one toliko hvalisane doslednosti, ki nas v rimskem pravu tako neprijetno dirne; humannost se nam nikjer ne more javiti lepše nego pri Všehrdu. On na pr. ne more trpeti, da sodnik ponudi bogatinu stol, revež pa da mora stati. Pomislimo, to je pisano koncem 15. stoletja, ko so v Nemcih sežigali večče, to je pisano pred dobo torture! Svet počasi napreduje!

V zgovornosti mu je Cicero vzor, v filozofiji Plato; njega imenuje glavo vseh filozofov. Kar se političnega mišljenja tiče, bil je odločen monarhist in hud protivnik, da, sovražnik Nemcem, to se pravi nemškimi Nemcem, če smemo tako reči, ne toliko avstrijskim. Kdo bi se temu čudil, saj so bili Nemci goreči katoliki in so črtili utrakviste. (Všehrd je bil namreč utrakvist.)

Pri tej priložnosti omenimo tudi njegove vse hvale vredne narodne zavesti. Da-si je poznal napake svojega naroda, čutil je vendar, da je Čeh in to pri vsakej priliki povdarjal. On je prvi borilec za slovanski jezik in narodne pravice. Prav z onimi besedami, kakor mi dandanes, je zahteval: Naj se vzgojujejo Nemci nemški, Čehi češki. Slavni filozof Toma Štítný govori Všehrdovu prav iz srca te besede: „Sveti Pavel je pisal židom hebrejski, Grkom grški, vsakemu narodu v njegovem jeziku, in zakaj bi se jaz sramoval pisati Čehom, rojakom svojim, češki? Pisati hočem češki, ker sem Čeh, in Bog ljubi Čeha kakor Latinca!“ Všehrd govori jednako. Obrača se do svojih sotremenikov, ter jih graja, zakaj da nosijo vodo v morje in le latinski pišo; zakaj zaničujejo kar je domačega in čislajo le tuje.

Največo veljavo pa daje njegovim knjigam jezik sam. Da-si že 400 let star, čita se prav gladko. Pravni izrazi so čisti, razumljivi, germanizmi zelo redki. Ko se je v letih šestdesetih v Čehih pričelo jednako gibanje kakor sedaj pri nas, ko se je narod češki po dolgem spanji probudil in se jel vedno živeje zavedati, da je nekdanj Čebom cvela boljša, lepša doba, ko so prvi pravniški spisi prišli na svitlo in ko se je založil „Pravnik“, takrat je bil Všehrd vir, iz katerega so zajemali in črpali stare pozabljene izraze, takrat je bil Všehrd pravnikom neprecenljiv zaklad. Da Všehrdu se imajo zahvaliti Čehi, da imajo dandanes pravniško terminologijo tako razvito, da jo morejo postaviti poleg nemške. Kar je

Štítný filosofom, to je Všehrd pravnikom. Imel je tudi Všehrd navado, ki je lastna skoro vsem staršim pisateljem, da se je se svojo učenostjo prav rad bahal in svoje različno znanje po nepotrebnem kazal. Vendar je jako ustregel potomcem s tem, da je, kazoč svoje filologično znanje, bolj nenavadna slova ali etimologično raztolmačil ali pa latinski pomen pristavil. Naposled si je treba tudi zapomniti, da so deželne deske, iz katerih je Všehrd črpal, leta 1541. vse do zadnje pogorele.

Čudno se mnogim zdi, kako da so sporočila o Všehrdi tako različna, da popolnem si nasprotujoča. Da si to razjasnimo, posezimo zopet nazaj v življenje njegovo. Najučenejši mož v Pragi za Všehrda je bil oni Bohuslav, o katerem je že bil govor. Z Všehrdom ga je vezalo iskreno prijateljstvo. Bohuslav je študiral v Italiji, potem potoval po Aziji in Afriki, za tem je živel v Pragi, dokler se mu s pomočjo Všehrdovo ni posrečilo dobiti škofovskega sedeža v Olomuci. Zlagal je zares krasne verze in jih mnogo posvetil Všehrdu. Povzdigoval je njegovo učenost, njegovo dobro srce. Kar najedenkrat se spremene te ode v surovo zabavljanje in opravljanje. Kako to? Vera ju je ločila. Jele so se javiti iz Rima prihajajoče razne naredbe, obrnene proti utrakvistom. Veliko veselje na katoliškej strani. Bohuslav spiše v pesniškem navdušenji odo na papeža. Ta panegyrika in nezasluženo hvalisanje ujezi Všehrda; tudi krivično postopanje z utrakvisti mu ne dá miru in odgovor tej odi bila je trpka, pereča satira na papeža. Tako se je razrušilo prijateljstvo mej njima.

Pa ne samo od te strani, od Bohuslava imamo slaba poročila o Všehrdu. Tudi pri plemstvu in viših uradnikih ni bil priljubljen. Povedali smo že, da je bil mej plemstvom in mesti veden boj za razne pravice in privilegije. Da bi Vladislav II. izpoznal na katerej strani je pravica, prišel je sam v deželo. Pa slabo so ga poučili. Nova organizacija (zřízení země, constitutio regni) dana leta 1500, skratila je mestom in ljudstvu mnogo pravic na ljubo plemstvu. Všehrd, ki je vedno bil na strani narodovej, ni bil s to konstitucijo prav nič zadovoljen. Že je imel spis pri rokah zoper te nove naredbe, prijatelji njegovi pa so se bali za njegovo glavo, in ga preposili, da spisa ni izdal. Obžalovati moramo, da se je to zgodilo, kajti ko bi se bil izdal, gotovo bi ga sedaj imeli in mnogo temnih strani v povestnici one dobe bilo bi nam jasnih.

Sedaj smo povedali menda vse, kar nam viri o njem poročajo. Zaradi odločne narodne zavesti, redke značajnosti ima Všeherd v narodu češkem mnogo čestilcev. Naj si ga tudi slovenski pravniki ohranijo v spominu, saj ona doba, ko bode nemško pravo po avstrijskih vseučiliških napravilo mesto avstrijskemu in slovanskemu pravu, ona doba ni več daleč. Po tem še le se postavi Všeherd na zaslužno, na prvo mesto.

Literatura o Všeherdu je zelo bogata. Naj omenimo naslednje spise:

1. Veleslavin v historičnem Koledarji leta 1590, list 54.
2. Procházka: *Miscellaneen der böhm. und mähr. Litteratur*. 2. Theil, Prag 1785.
3. F. H. Zvěřina: *Des Viktorin Cornelius von Wsseherd Gerichtsverfassung im Königreiche Böhmen*. 1808. (Manuskript.)
4. Václav Hanka: Viktorina Kornelija zè Všeherd knihy devatery o praviech, sudiech i o diskách země české. V prvem zvezku „Staročeske bibliotheke“ l. 1841. Uvod od Fr. Palackega.
5. Dr. Ant. Beck: *Wagner's Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzeskunde*. 1843.
6. Slovník naučný: Všeherd.
7. Dr. Rybiček: *Časopis čes. muzeja* 1856.
8. Dr. Slavíček v „Právniku“ l. 1861.
9. Dr. Zoubek v *Památkách*, 1866.
10. Dr. H. Jíreček, najnovejša kritična izdaja Všeherdovih knjig in nekoliko privatnih pisem. Na svitlo dal spolek pravnikov „Všeherd“ leta 1874.

Sestavil Janko R—è.

O naših pravnih reformah.

III.

Posestnikom zastavnih pisem naj se postavi kurator, če vidi vladni komisar, da so pravice udeležencev v nevarnosti, če pride zavod, ki je izdal zastavna pisma v konkurz, ali pa po predlogu onega, ki ne more priti do svoje pravice zarad tega, ker posestniki